

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Філософський факультет

Кафедра історії філософії

НЕОКОЛОНІАЛІЗМ В СУЧАСНОМУ ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ
NEOCOLONIALISM IN CONTEMPORARY
PHILOSOPHICAL DISCOURSE

Кваліфікаційна робота за напрямом підготовки 033 «Філософія»
на здобуття освітнього рівня бакалавр філософії

Студент-виконавець

Чухліб Сергій Сергійович

IV курс, ОР «Бакалавр»

денної форми навчання

Науковий керівник:

Кириченко Михайло Сергійович

кандидат філософських наук, доцент

кафедри історії філософії

Допущено до захисту:

На засіданні кафедри історії філософії

Протокол №__ від _____ 2023 р.

Зав. кафедри історії філософії,

доктор філософських наук, доцент,

Кононенко Тарас Петрович

Київ-2023

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретико - методологічні аспекти дослідження неокolonіалізму	6
1.1. Сутність феномену неокolonіалізму в загальнонауковому і філософському дискурсах.....	6
1.2. Методичний інструментарій дослідження неокolonіалізму.....	15
Розділ 2. Особливості неокolonіалізму в сучасному філософському дискурсі	21
2.1. Політико-соціальний неокolonіалізм.....	21
2.2. Економічний неокolonіалізм.....	27
Розділ 3. Сучасні тенденції трансформації неокolonіалізму	35
Висновки	43
Список використаних джерел	46

ВСТУП

На сучасному етапі неокolonіалізм представляє собою складний комплекс політичних, ідеологічних, економічних і соціальних процесів, що відбуваються на глобальному рівні, має глибокі історико-культурні корні, пов'язані з розвитком та становленням суспільства. Неокolonіалізм, який прийшов на зміну класичному колоніалізму, через механізм економічної експлуатації спрямований на ліквідацію суверенітету країн за межами метрополії та перетворення їх в колонії нового типу. За цих умов дослідження неокolonіалізму не втрачає своєї актуальності.

Основні дослідження неокolonіалізму проводилися, головним чином, науковцями соціалістичного блоку і припинилися після розпаду СРСР і краху біполярної системи міжнародних зв'язків.

Упродовж останніх років в науковому обігу термін «неокolonіалізм» частіше використовується та має дещо інше наповнення. Сучасний неокolonіалізм розглядається як складова об'єктивного процесу глобалізації, що відображає відношення експлуатації та соціально-економічного дисбалансу. Усвідомлення одного народу переваг над іншими народами виступає умовою для загострення старих та прояву нових, ще більш небезпечних конфліктів. Враховуючи ці обставини та передумови їх виникнення, необхідно дослідити роль неокolonіалізму в умовах сучасних викликів.

Протягом всієї історії, починаючи від Античності і до сьогодення, прослідковується сегрегація суспільства за різними критеріями.

Дискримінація великих соціальних груп сягає корінням задовго до появи колоніальної та неокolonіальної систем. Так, ще Платон піднімав тему ідеальної людини, якій відведена певна політична роль. На його думку,

правильна поведінка людей з певним вихованням, освітою, могли забезпечити функціонування і збереження всього полісу.

Проблематику неокolonіалізму в різних аспектах досліджували вітчизняні і зарубіжні науковці, серед яких Т. Гоббс , Ж.-П. Сартр, К. Нкрума, Т. Серакеберан, К. Каутський, Н. Зелле, С. Величенко, В. Долід, Н. Кляйн та ін. Водночас, потребує ґрунтовного дослідження неокolonіалізму в сучасному філософському дискурсі, що і обумовило вибір теми бакалаврської роботи.

Предметом дослідження є пояснення сутності неокolonіалізму в умовах сучасних викликів.

Об'єктом дослідження є філософія неокolonіалізму в умовах сучасного середовища.

Метою дослідження є з'ясування змісту і особливостей становлення і розвитку неокolonіалізму в сучасному філософському дискурсі.

Для досягнення визначеної мети поставлено і вирішено такі завдань:

- розкрити сутність феномену неокolonіалізму в загальнонауковому та філософському дискурсах;
- розкрити особливості методичного інструментарію дослідження неокolonіалізму;
- проаналізувати особливості та тенденції політико-соціального неокolonіалізму;
- дослідити економічний неокolonіалізм в умовах глобалізації;
- проаналізувати сучасні тенденції трансформації неокolonіалізму.

Методологічну базу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи: філософської діалектики у поєднанні з принципами об'єктивності, всебічності, системного підходу, комплексності та історизму, індукції і дедукції, теоретичного узагальнення та порівняння, систематизації,

спостереження, аналогії, аналізу та синтезу, конкретизації та методики історико-філософського дослідження феномену неокolonіалізму.

Кваліфікаційна бакалаврська робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків та списку використаних джерел (52 найменування).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОКОЛОНІАЛІЗМУ

1.1. Сутність феномену неокolonіалізму в загальнонауковому і філософському дискурсах

В 60-роках ХХ століття відбувся розпад колоніальної системи, що існувала упродовж декількох століть, і започатковано формування нової системи відносин між країнами-колоніями і метрополіями – неокolonіалізм.

На XV сесії Генеральної Асамблеї ООН (14 грудня 1960 р.) було прийнято Декларацію про надання незалежності для колоніальних держав і народів [49].

Протиріччя між метрополіями ліквідувалося таким чином, що в світі залишилася одна метрополія, а неокolonізована частина світу на якийсь період була організована на інших принципах життя народів. Після розпаду СРСР виникли нові умови для включення в неокolonіальну систему вже і цієї частини світу. Поява нових незалежних держав та їх розвиток було частиною і засобом колонізації «звільненихся» ресурсів – природних, виробничих, людських. Так глобальна неокolonіальна система вступила у свою вищу фазу, яка склала новий етап новітньої історії. Матеріальною основою неокolonіалізму в країнах, що розвиваються, являється монополістичний капітал імперіалістичних держав – іноземних компаній, банків та ін.

«Неокolonіалізм» складається з префікса «нео-», грецького νέος (néos), що в перекладі означає новий, та «колоніалізму», що відображає режим панування на території вторгненої країни [16].

Термін «неокolonіалізм» був введений Е. Сезером в 1950 р. [41]. Більш повно розкрив сутність цього поняття перший президент Гани К. Нкруме, який розглядав неокolonіалізм як новий етап розвитку імперіалізму. Ідея К. Нкруми полягала в тому, що економічна експлуатація країн Африки і

Південно-Східної Азії після формального демонтажу світової колоніальної системи не тільки не була ліквідована, а навпаки, посилилася. Колоніальну адміністрацію метрополії замінили контрольовані США корумповані угруповання місцевих еліт, які прийшли до влади і утримують її за допомогою західної фінансової, інформаційної, організаційної та військової допомоги. Термін «колоніалізм» був замінений ідеологічно позитивним маркером «партнерство». Фундаментальна різниця між неокolonіалізмом і колоніалізмом полягає в тому, що колоніалізм – політична система, в якій за допомогою військової влади відбувалося пряме політичне, економічне та культурне домінування над іншими територіями; при неокolonіалізмі - не відбувається прямого домінування над незалежними державами, проте існує потужний вплив на їх внутрішню економіку, політику та культуру.

На відміну від колоніалізму, який полягав у безпосередньому впливі на країни, що колонізуються, неокolonіалізм прагне до того самого, але при цьому намагається зробити це по-іншому – використати глобалізацію й економічну інтеграцію для присутності капіталу в країні-неокolonії для контролю над нею. В неокolonіалізмі владу здійснюють групи тиску/ лобі, які емігрувавши до країни, впливають на неї.

В 1965 р. опубліковано роботу Н. Нкруми «Неокolonіалізм як вища стадія імперіалізму», в якій ключовим аспектом є «держава, що у теорії має незалежність і суверенітет, у реальності, у плані політики й економіки керується ззовні» [46]. Автор зазначає, що ті країни, які одержали незалежність, і дотепер є залежними від колоніальних країн. Неокolonіалізм – складне явище, яке негативно впливає на штучне збіднення Африки, тобто метою неокolonіалізму є збереження низьких стандартів життя або їх зниження.

Марк Санчес розглядає неокolonіалізм як сучасну форму колоніалізму, відповідно до якої старі колоніальні держави/ нові гегемоністські нації визначально впливають на економічні, політичні та культурні питання інших незалежних/ деколонізованих націй [16].

В роботі «Колоніалізм і неоколоніалізм» Жана Поля Сартра критично проаналізовано політику французького уряду в 1950 – 1960-х роках стосовно Алжиру. Автор не стільки акцентує на трактуванні «неолоніалізму», як необхідності проведення термінової деколонізації всіх територій [48]. В роботі розкриваються важливі питання, що виникли в імперій у період погіршення їх позицій перед країнами-колоніями, які хотіли звільнитися від агресивного впливу.

Пилип Ардант під неоколоніалізмом розумів визначену політику, яка базується на використанні слабких сторін тільки що деколонізованої держави з метою отримання політичних, економічних та культурних вигод [40]. На його думку, закінчення колоніального періоду не означає кінець експлуатації колишніх країн-колоній, відбувається зміна інструментів для керування ними. Відтепер неоколонії розуміють, що збуття політичної незалежності неможливе без досягнення економічної незалежності.

В словнику іншомовних слів наведено визначення неоколоніалізму, як економічної політики та ідеологічної діяльності держави, що спрямовані на збереження свого панування у колоніальних/ залежних країнах завдяки новим формам і методам колоніалізму [30].

За К. Нкрумою, неоколоніалізм можна визначити як інвестування капіталу держави метрополії до колонії з метою створення глибокої економічної та технологічної залежності останньої, за умови переважання вкладених ресурсів над темпом зростання економіки залежної держави. Засобами впровадження неоколоніалізму він називає: «невидимий уряд», контроль світового ринку західним капіталом (вплив на ціни), рівень відсоткової ставки на міжнародні кредити, позики та допоміжну діяльність міжнародних організацій, зокрема Світового Банку, МВФ, Міжнародної фінансової корпорації та Міжнародної асоціації розвитку [46].

В середині ХХ ст. неоколоніалізм розглядався як етап і форма розвитку міжнародних відносин, що характеризувалися формальною незалежністю минулих колоній із збереженням ними фактичного підпорядкування за

рахунок непрямого (головним чином економічного) впливу. Сутність неоколоніалізму полягає в тому, що держава, будучи самостійним суб'єктом, теоретично незалежним, має зовнішні атрибути міжнародного суверенітету. Проте на практиці, його економічна система і політичний курс визначаються ззовні. Таким чином, із наведеного визначення очевидно, що феномен «неоколоніалізм» включає в себе дві основні складові. Також, неоколоніалізмом називають відповідну політику різних країн по відношенню до країн, що розвиваються.

Аналіз історії XVII-XX ст. країн Азії Африки та Латинської Америки показує, що в системі колоніалізму визначну роль відігравало відкрите політичне панування країни-домініона, що забезпечувало безконтрольну експлуатацію природних та людських ресурсів поневоленого народу. При неоколоніальній залежності головне призначення економічної складової полягає в завуальованому політичному закабаленні слабших держав сильнішими.

Колоніальна залежність у колишній своїй формі відійшла у минуле, поступившись місцем непрямим способам контролю на етапі глобалізації. «Поки імперіалізм існує, він, за визначенням, буде прагнути до панування над іншими державами. Ось це панування і називається сьогодні неоколоніалізмом» [42].

Неоколоніалізм – це вид відносин, коли до прямого політичного підпорядкування приєднуються фінансово-економічні засоби, засновані на військовій і економічній потужності. Суть механізму неоколоніалізму полягає у нерівноправних відносинах і використанні ресурсів підкорених країн. Важливими елементами неоколоніальної політики виступають кредити і позики, створення філій найбільших західних компаній і змішаних підприємств в неоколонії, вивезення капіталу та ін.

Методами неоколоніалізму можна вважати насадження корупції і прямий підкуп політичних еліт, розпалювання конфліктів для передачі влади підконтрольним лідерам, поставки зброї політичним лідерам, використання

гуманітарної допомоги як інструменту маніпулювання і збройної сили нібито для підтримки миру.

До основних ознак неокolonії слід віднести: відсутність науки і високих технологій, низька якість і тривалість життя населення, споживання населенням продуктів, виготовлених за спрощеними стандартами, низький рівень охорони здоров'я, низький рівень освіти, викачування інтелектуальних і сировинних ресурсів, бажання жителів неокolonії емігрувати.

Способи неокolonіальної експлуатації ґрунтуються на таких базових аспектах:

- можливості транснаціональних корпорацій у сфері лобізму та налагоджування зв'язків з урядом як країн базування, так і країн для ведення бізнесу;
- відстоювання інтересів транснаціональних корпорацій країнами їх базування на міжнародній арені у сфері дипломатії у форматі двостороннього і багатостороннього співробітництва;
- нав'язування певних умов економічної політики через посередництво міжнародних організацій.

Із цих трьох джерел виникає сучасна система неокolonіальної експлуатації. Її способи багатогранні. Деякі з них пов'язані з маніпуляціями навколо товарних ринків, інші – з фінансовим капіталом.

Сучасний неокolonіалізм розглядається як складова об'єктивного процесу глобалізації, що відображає, в широкому розумінні, відношення експлуатації і соціального, і економічного дисбалансу. «Світ-системна» нерівність обумовлена чинниками, що кореняться глибоко у природі суспільства і психіці індивіду.

Глобальний неокolonіалізм – практика глобального імперіалізму. Створюється єдина глобальна імперія, що є по-новому керованою з однієї колективної метрополії. Головним принципом глобального неокolonіалізму є «одна метрополія – одна колонія». Побудова системи глобального

неоколоніалізму здійснюється Заходом за принципом вертикального структурування. Вважається, ніби якась невидима рука ринку управляє західною економікою. Фактично і ринком, і економікою, і державою, і суспільством в цілому вже управляє цілком видима рука зверхекономіки-наддержави, виконавчим органом якої є фінансовий механізм. Це коло людей, які володіють зверхкапіталами, головними державними і приватними фінансовими установами та виконують функції, аналогічні функціям банків. Вони керують економікою другого рівня, яка використовує в якості джерела доходів матеріальні цінності, створені економікою першого рівня. Правити світом економіки другого рівня дають можливості не лише величезні суми, які в ній обертаються, а й пріоритет грошей як найвищої цінності західного суспільства.

Глобальний характер сучасної неоколоніальної системи визначається тим, що формується єдина метрополія, яка здійснює курівництво всіма неоколоніями. Слід зазначити, що при цьому сутність взаємин метрополії і колонії залишається незмінною. Глобальне управління з боку метрополії веде до втрати неоколоніями політичного суверенітету, периферійності їх економіки, зменшення чисельності населення, зниження обороноздатності, нав'язування місцевим чужої культури, що йде з метрополії.

Основними цілями глобальної метрополії є: гегемонія над усім світом, вільний доступ до сировинних планетарних ресурсів, домінування на ринках збуту.

Розглянемо окремі сфери неоколоніалізму.

Сутність неоколоніалізму в політичній сфері полягає у контролі над урядами нібито суверенних держав та забезпеченні військової присутності в стратегічно важливих регіонах. Об'єкт глобального неоколоніалізму – держава, перетворюється в механізм забезпечення інтересів метрополії та місцевої еліти і дискримінації більшості населення.

Особливою є економічна сфера неоколоніалізму. Горстка найбільш багатих банківських сімей намагається керувати світом. Невійськова

економічна влада має назву стратегії «м'якої сили», але військова міць завжди напоготові підтримати економічний тиск. Інструментом управління світом є наднаціональний фінансовий контроль. Важливим елементом фінансового закабалення світу є категорична заборона Заходу витратити валютні резерви неокolonіальних країн на внутрішнє споживання і економічний розвиток. Оскільки банківські системи неокolonіальних країн знаходяться в залежності від метрополії, тому вони не мають фінансового суверенітету і фінансової безпеки.

Економічною оболонкою глобального неокolonіалізму є світовий ринок, що ґрунтується на нееквівалентному обміні. Завдяки цьому, в західних країнах на одиницю національного доходу, створеного власною працею, припадає дві і більше одиниць, які отримані в результаті експлуатаційної праці інших народів.

В економічній сфері метрополія діє послідовно й постійно, але, коли виникає необхідність, вона вдається до збройного нападу, тобто має місце військова сфера неокolonіалізму.

Формою скорочення населення неокolonій є екзорабство, виробнича імміграційна політика Заходу для здобуття без війни і захоплення готових працівників ціною погіршення соціогенофонду поневолених народів.

Окремою сферою неокolonіалізму виступає інформаційна сфера – засоби створення масової інформації та дезінформації. Це «третя сила» після економіки і держави, якою управляє невелика кількість осіб, що подають сигнал до узгодженої діяльності ЗМІ з певних проблем. ЗМІ доповнюють інші засоби формування громадської думки, які мають велике значення і в які вкладаються величезні суми.

Неокolonіалізм в культурній сфері виявляється в тому, що в усьому світі відбувається засилля західної культури, тобто має місце культурний тоталітаризм. Західна інтелектуальна еліта в цілому підтримує конкретні політичні дії та загальну ідеологію глобального неокolonіалізму.

Ідеологічному обґрунтуванню неокolonіалізму слугують неокolonіалістські теорії. Неокolonіалістські теорії – це буржуазні і реформістські теорії, що обґрунтовують необхідність збереження звільнених від колоніального панування країн в рамках світової капіталістичної системи. Поява неокolonіалістських теорій визначається стратегічними цілями імперіалізму. За формою вони представляють собою конгломерат ідей, концепцій, теорій, які містять апологетику імперіалістичної «деколонізації» і сучасної політики імперіалізму щодо країн, які розвиваються.

Можна виокремити дві основні групи теорій неокolonіалізму:

- до першої групи відносять спеціально розроблені різновиди буржуазних та реформістських теорій загального характеру, що застосовують для країн, які розвиваються. До неї слід віднести теорію «трансформації капіталізму», теорію гармонії інтересів, теорію змішаної економіки та ін.;
- до другої групи - концепції та теорії, покликані безпосередньо захищати неокolonіалізм («взаємозалежності», «партнерства» та ін.).

Особливої уваги заслуговує постколоніалізм, постколоніальна теорія – це напрямок мислення в філософії, історії, політології, літературі, що спрямований на розуміння наслідків колоніального правління. В постколоніальній теорії розглядаються культурні аспекти, утворені внаслідок колонізації. Епоха колонізації спричинила такі специфічні визначення як колонізатори і колонізовані. Колонізатори побудували власний статус просвічених та правих. Американські автори вживають термін «критична білість» (англ. *critical whiteness*). З іншого боку, в колонізованих країнах відбувається розвиток колоніальної ментальності, а надалі - культурне низькопоклонство до культури країни-завойовника, яка нав'язує колонізованому свою культурноносну функцію.

Неокolonіалістські теорії, як і неокolonіалізм, постійно зазнають змін. Так, в період існування світової соціалістичної системи на їх еволюцію великий вплив мали зростання могутності й авторитету соціалістичних країн,

переростання національно-визвольного руху в боротьбу проти капіталістичних відносин, посилення класових битв і центрів імперіалізму, а також загострення міжімперіалістичних протиріч. Так, концепція «взаємозалежності», спрямована на збереження звільнених країн в сфері колоніальних імперій, які «трансформувалися», переросла в теорію «партнерства», що ознаменувала перехід від «замкнутого» до «колективного» неокolonіалізму.

Серед неокolonіалістських теорій, що пропонували колишнім колоніям і напівколоніям рецепти економічного розвитку, є концепції «розвитку сільського господарства», «індустріалізації», «боротьби з безробіттям», «розвитку, орієнтованого на зовнішні зв'язки» та ін. Загальний термін для всіх цих концепцій – «стратегія розвитку». Головними елементами цієї «стратегії» виступають політика реформ, спрямована на ослаблення національно-визвольних рухів, методика подолання виникаючих в країнах, що розвиваються, труднощів в рамках капіталістичної системи. Творці цих концепцій намагаються приховати неокolonіалістську сутність.

Еволюція неокolonіалістських теорій починала свій розвиток від існуючої протидії розвитку колишніх колоній, від намагання не змінювати їх відсталість – до фрагментарного визнання політики індустріалізації, до мотивації розвитку місцевого капіталізму, проте із збереженням контролю над цим процесом в руках неокolonізаторів.

Концепція «індустріалізації» передбачає переведення деяких галузей промисловості з розвинених капіталістичних країн в країни-неокolonії. При цьому, акцент ставиться на трудомісткі галузі, з низькою продуктивністю праці, низькою здатністю до накопичення і т.п. Зазначена концепція створює лише картину індустріалізації країн «третього світу», а фактично служить інтересам імперіалістичних держав, які отримують можливість знизити витрати виробництва за рахунок використання дешевої робочої сили, сконцентрувати зусилля для розвитку високопродуктивних галузей промисловості із використанням новітніх інноваційних досягнень у своїх

країнах, і головне – впливати на соціальний зміст розвитку країн, що звільнилися, відтворити в нових формах їх залежність від імперіалізму.

У соціальній сфері неокolonіалістської теорії пропагандують необхідність досягнення в країнах, що розвиваються, «класового миру», поширення в них ідеології реформізму, створення нової соціальної опори капіталізму – «середнього класу». Неокolonіалістські теорії в соціальній сфері спрямовані на створення сприятливих умов для капіталістичного розвитку.

Основний акцент реформістських і ліберально-реформістських напрямів теорії неокolonіалізму – ідея «суспільства загального добробуту», «етичного вдосконалення суспільства» та ін. Їх прихильники підтримували реформи у рамках буржуазного суспільства, капіталістичний напрямок розвитку, неокolonіалізм тощо.

Прихильники неокolonіалістських теорій в політичній сфері закликають країни, що розвиваються, відмовитися від національного суверенітету, тим самим відкривають шлях неокolonізаторам до втручання у внутрішні справи і зовнішню політику цих країн.

Для неокolonіалістських теорій типова заміна класового підходу до аналізу міжнародних відносин антинауковою геополітикою, суб'єктивно-ідеалістичною оцінкою реальності.

1.2. Методичний інструментарій дослідження неокolonіалізму

Дослідження неокolonіалізму на теоретичному та емпіричному рівнях здійснюється з використанням методології наукового дослідження, що визначає вибір напрямів і засобів пізнання. Це розкриття найбільш суттєвих принципів, способів та методів пізнання, законів діалектики і науки щодо процесу пізнання, їх практичного використання.

У філософському енциклопедичному словнику наведено визначення методології (від грец. *methodos* – шлях дослідження/ пізнання та *logos* – вчення) як системи принципів і способів для організації та побудови теоретичних і практичних аспектів діяльності, а також як вчення про дану систему. Виходячи з наведеного визначення можна відокремити два основні значення поняття «методологія»:

- система принципів і способів, що застосовуються для організації та побудови певних видів діяльності;
- теорія методу, вчення про систему, що дозволяють дослідити засоби і методи наукових досліджень, способи обґрунтування отриманих результатів, механізми їх реалізації у практичній діяльності.

Відповідно до рівня методологічного аналізу розрізняють філософську та спеціально-наукову методологію.

З точки зору ієрархічності методології, філософська методологія знаходиться на верхньому рівні, наступними рівнями є загальнонаукова, міжгалузева та галузеві методології. Крім того, кожен із відокремлених рівнів можна деталізувати відповідно до змісту її елементів, ступеня їх узагальнення, гносеологічної проблематики. В цьому ракурсі ієрархічна методологічна система матиме вигляд:

- філософські принципи (принцип системності, цілісності, взаємозв'язку, розвитку, детермінізму та ін.);
- законодавчий та категоріальний апарат діалектики і логіки, що виконують гносеологічну та методологічну функції;
- загальнонаукові принципи (принцип об'єктивності, обґрунтованості сформованих висновків та ін.);
- загальнонаукові методи (історичний, порівняльний, аналітичний та ін.);
- поняття, категорії, закони окремих наук, які наділені методологічною функцією і виступають інструментом дослідження.

До філософської методології відносять найбільш загальні принципи і методи наукового пізнання, які наділені регулятивною функцією щодо наукового пізнання.

Сучасний філософський рівень методології використовується як для усвідомлення вироблення спеціальних методів дослідження, так і для пропозиції методів розуміння теоретичної та емпіричної складової дослідження. Філософська методологія спрямована на осмислення раніше отриманого знання, яке підлягає аналізу та оцінці за допомогою логіки науки. Філософський рівень методології включає сукупність філософських методів, способів та прийомів дослідження неокolonіалізму.

Будь-яке дослідження, у тому числі і неокolonіалізму в сучасному філософському дискурсі, повинно базуватися на застосуванні певного методичного інструментарію.

Поняття «метод» походить від грецького «methodos», що означає спосіб пізнання. Під методом слід розуміти спосіб пізнання реальної дійсності, систему правил, прийомів, норм пізнання для вирішення суб'єктом науково-практичного завдання. Метод – послідовність дій, спрямованих на досягнення пізнавальної і практичної мети. Формування методу здійснюється в процесі впливу суб'єкта на об'єкт дослідження, значною мірою визначається властивостями, притаманними об'єкту дослідження.

Складовими елементами філософської методології пізнання є такі загальні методи, як діалектика, системний підхід, синергетика.

Термін «діалектика» має грецьке походження і означає «мистецтво міркувати, сперечатися». Діалектика - це розуміння світу, спосіб мислення, що дозволяють розглядати різні явища і процеси через різноваріантність їх зв'язків, взаємодію протилежних властивостей і тенденцій у процесах їх розвитку. Основними принципами діалектики є принципи цілісності, системності, взаємозв'язку, взаємодії, розвитку, об'єктивності тощо.

Діалектичний підхід до аналізу неокolonіалізму характеризується наступними принципами:

- принцип розвитку згідно з яким, будь яке явище – це процес, який має виникнення, становлення та знищення. Принцип розвитку вимагає відповіді, щонайменше, на чотири питання – причини виникнення неокolonіалізму, історія його розвитку, характеристика на теперішній час, перспективи в майбутньому. Принцип розвитку тісно пов'язаний з принципом взаємозв'язку;
- принцип взаємозв'язку. Для розуміння змісту, сутності неокolonіалізму необхідно досліджувати його різноманітні зовнішні та внутрішні зв'язки, виокремити загальні, необхідні, повторювальні зв'язки. Принцип взаємозв'язку слугує першим і основним правилом, за яким відбувається наукове дослідження загалом і дослідження неокolonіалізму зокрема.
- принцип протиріччя, спрямований на розкриття сутності неокolonіалізму на основі аналізу його протиріч. Проаналізувавши різноманітні зв'язки об'єкта дослідження, виділяють основні суперечливі зв'язки, які, з точки зору діалектики, виступають джерелом розвитку неокolonіалізму.

Для дослідження неокolonіалізму необхідно застосовувати принцип конкретно-історичного підходу, відповідно до якого, розгляд кожного явища здійснюється історично у зв'язку з відповідним досвідом. Відповідно до цього, різні типи зв'язків мають відображати різний функціональний характер.

Таким чином, діалектика виступає як вчення про розвиток та взаємозв'язки, спосіб розуміння неокolonіалізму, що базується на цих принципах. Ці зв'язки досліджуються як в статиці, так і в динаміці, в змінах, у розвитку.

Закони діалектики пов'язані із категоріями. Так, закони діалектики виражаються за допомогою певних категорій і, в той же час, відношення між окремими категоріями слугують логічним вираженням досліджуваних закономірностей. Категорії – ступені пізнання, що відображають рух від

досліджуваного явища до розкриття його сутності, від неповного знання до всебічного і конкретного, багатого визначеннями та взаємозв'язками.

Дослідження проблемних питань неокolonіалізму базується на використанні принципів та засобів системного підходу. Розкриття сутності терміну «неокolonіалізм» доцільно здійснювати, спираючись на теоретичні концепції неокolonіалізму з системних позицій, які розкривають суть, зміст неокolonіалізму, розуміння основних напрямів і сфер його прояву. Методологічну основу дослідження неокolonіалізму становлять ідентифікація та характеристика в розрізі окремих його видів на різних рівнях.

Загальнонауковими методами дослідження неокolonіалізму є методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, аналогії, узагальнення, формалізації тощо.

Дослідження тенденцій трансформації неокolonіалізму відбувається в умовах глобалізації світу, для яких характерними є посилення взаємозв'язків і взаємозалежностей, інтенсифікація взаємодії у світовому просторі країн світу, недержавних суб'єктів, до яких належать транснаціональні корпорації, міжнародні об'єднання, міжнародні організації, міжнародні рухи, громадські об'єднання.

Для дослідження неокolonіалізму в загальнонауковому і філософському ракурсах необхідно використовувати такі емпіричні методи.

Спостереження – цілеспрямоване вивчення неокolonіалізму з обов'язковою інтерпретацією отриманих результатів.

Описання, що полягає у фіксації результатів, отриманих в результаті спостереження за допомогою певних систем позначення.

Порівняння – дозволяє виявити і проаналізувати неокolonіалізм, тотожність/ відмінність ступенів його розвитку. Порівняння є основою історичної ретроспективи неолоконіалізму, виявлення його спільних рис та відмінностей.

В умовах сучасних викликів необхідно ґрунтовно дослідити наслідки неоколоніалізму, його вплив на систему міжнародних відносин. З цією метою доцільно застосувати вище розглянуті методи та прийоми ситуаційного аналізу. Застосування порівняльного аналізу потребує розширення методів і підходів для отримання комплексної оцінки неоколоніалізму. Дослідження економічного і політичного неоколоніалізму, їх наслідків, потребують застосування концепцій соціології, економічної теорії, теорії міжнародних відносин та ін.

Висновки.

На сучасному етапі неоколоніалізм представляє собою складну систему політичних, ідеологічних та соціальних процесів, що відбуваються на глобальному рівні, має глибоке культурно-історичне підґрунтя, пов'язане із розвитком і становленням західного суспільства. Неоколоніалізм націлений звести нанівець наслідки розпаду колоніальної системи імперіалізму, не допустити політичної самостійності та економічної незалежності країн, що розвиваються, зберегти їх в орбіті системи світового капіталізму. Важливими елементами неоколоніальної політики виступають кредити і позики, створення філій найбільших західних компаній і змішаних підприємств в неоколонії, вивезення капіталу та ін. Результатом неоколоніалізму є не розвиток менш розвинених країн світу, а їх експлуатація.

Для комплексного дослідження неоколоніалізму необхідно використати систему науково обґрунтованих методів на базі єдності та взаємодоповнюваності методів наукового пізнання, визначення оптимального співвідношення між загальнонауковими і філософськими методами і методичними підходами, оцінити стан та тенденції трансформації неоколоніалізму в умовах сучасних викликів і загроз.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ НЕОКОЛООНІАЛІЗМУ В СУЧАСНОМУ ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

2.1. Політико-соціальний неокolonіалізм

На сучасному етапі неокolonіалізм представляє собою складну систему політичних, ідеологічних та соціальних процесів, що відбуваються на глобальному рівні, має глибоке культурно-історичне підґрунтя, пов'язане із розвитком і становленням західного суспільства. Неокolonіалізм націлений звести нанівець наслідки розпаду колоніальної системи імперіалізму, не допустити політичної самостійності та економічної незалежності країн, що розвиваються, зберегти їх в системі світового капіталізму. Неокolonіалізм слід розглядати не лише як політичне та економічне панування розвинених регіонів і країн світу, а й як складний комплекс соціальної взаємодії щодо «колонії-метрополії» і навпаки. В неокolonіалізмі можна виокремити дві основні складові - політико-соціальну та економічну.

Поступова делегітимізація жорсткої колоніальної влади, що проявлялася як у думці суспільства держав-колоній, так і в суспільних настроях населення держав-метрополій, становила політико-соціальний контекст деколонізації.

Починаючи з 60-х років минулого століття розпочався процес деколонізації. На XV сесії Генеральної Асамблеї ООН, що відбулася 14 грудня 1960 р., прийнята Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам [49]. В 1961 р., який отримав назву «рік Африки», колишні 17 колоній європейських держав в Африці набули незалежності. Проте в них була досить складна ситуація через внутрішні протиріччя, оскільки окрім сучасної держави і права, політичних партій і союзів, існували інститути традиційного права і законів, вождів і старійшин, норм традиційної моралі тощо. Становлення державності в Африці ускладнювалося через такі

принципові фактори – штучність державних кордонів, неефективність державного апарату, відсутність демократії. Г. Макміллан показує характерну позицію одного з губернаторів африканських колоній – незважаючи на те, що африканські міністри не спроможні управляти країною ще дюжину років, відмова від надання колоніям незалежності призведе до необхідності стримувати політичні заворушення і саджати політичних лідерів за ґрати.

Африка і доси залишається цетром інтересів держав-метрополій, оскільки, по-перше, є джерелом стратегічних природних ресурсів. На континенті сконцентровані великі обсяги сировини природного походження, розвідані родовища багатьох видів корисних копалин, у тому числі енергоносіїв. По-друге, вигідне географічне положення, наявність стратегічних портів, основних морських комунікацій світового масштабу – Гібралтарської протоки, Суецького каналу, мису Доброї Надії та ін. Контроль над морськими транспортними коридорами забезпечить торгівельне лідерство та економічне зростання на довгострокову перспективу.

Американський уряд має ряд власних інтересів у даному регіоні. Основними серед них є: боротьба з тероризмом, вирішення різного роду конфліктів, диверсифікація постовок необхідної сировини, викорінення у свідомості населення Африки думки, що США – колонізатор. Прослідковується військове американське домінування на континенті. Міністерство оборони США витрачає мільярди доларів США для підготовки іноземних військ та їх оснащення для боротьби з тероризмом в Африці, незаконним обігом зброї, наркотичних речовин. На території Африки розміщені американські опорні військові бази. Діяльність Африканського командування збройних сил США спрямована на закріплення довгострокових зв'язків і залежності африканських військових структур від США.

В 2018 р. США запропонували проєкт «Prosper Africa», метою якого є збільшення фінансування та боротьбу з тероризмом і розширення торгівлі з

країнами Африки. Проте, планується виділяти кошти тим країнам континенту, що відповідають зовнішньополітичним інтересам США. Тобто, передбачається просування американської експансії в Африку з одночасним обмеженням впливу Китаю та інших держав.

Після отримання незалежності країни Африки так і не змогли протистояти країнам-метрополіям, не вміли були побудувати ефективну державність на континенті. Цьому передувало багато причин, головні серед яких – відсутність політичної традиції, політичної культури, екстенсивна аграрна економіка, низький рівень розвитку промислових галузей економіки. В таких умовах політичний процес відбувається у вигляді боротьби еліт за владу і сировинні ресурси. Негативний вплив мають і такі причини, як багатовекторні національні традиції, конфесійний склад населення континенту, різні способи життєзабезпечення, нерівні умови доступу до природних ресурсів. Держава перетворюється на механізм, спрямований на забезпечення інтересів еліти.

Дослідження явища нерівноправності, коли деякі багаті еліти можуть використовувати такі катастрофи, які зроблять їх ще багатшими, були досліджені Найомі Кляйн ще в 2007 р. та відображені в книзі «Доктрина шоку».

Н. Кляйн зазначає, що тактикою правих урядів в умовах кризи є захоплення і перерозподіл суспільних благ на користь приватного сектору. На історичних факторах Н. Кляйн дослідила, як світові корпоративні еліти неодноразово у жорсткій формі використовували дезорієнтацію суспільства після завершення колективного шоку – переворотів, воєн, терактів, стихійних лих з метою обмеження демократії, впровадження приватизації, радикальної неоліберальної політики для збагачення верхівки за рахунок представників бідного і середнього класів [46].

Найбільш агресивно відбувається впровадження цієї політики у Сполучених Штатах Америки, які є фінансовим центром глобального неокolonіального капіталізму. Спроби впровадження «доктрини шоку»

здійснюються як в середині країни, так і щодо країн «третього світу» - зовнішніх економічних колоній. Притаманним для США є культивування і посилення праворадикальних і расистських настроїв.

Н. Кляйн в книзі «Доктрина шоку. Розквіт капіталізму катастроф» досліджує неоліберальну глобалізацію в різних країнах світу – від Бразилії і Чилі в 1970–х роках до Іраку і Шрі-Ланки в 2000-х, при цьому пріоритетом виступають країни «третього світу». Із блоку західних країн детально аналізується лише США. Автор зазначає, що впровадження неоліберальних програм напряму пов'язано з політичним і, як наслідок, соціально-психологічним шоком суспільства. В стані цього шоку суспільство було неспроможним здійснити оцінку і тим паче протистояти неоліберальному диктату. За природою виникнення відбувалися різного роду катастрофи: природні - результати «Катріни» в США та країнах Південно-Східної Азії; економічні – азіатська фінансова криза 1997 р., боргові ями країн Латинської Америки середини 1980-х рр.; політичні – розпад СРСР, військові перевороти в Латинській Америці, Індонезії, інших країнах, які характеризувалися терором проти інакодумців. В цих умовах головним було неоліберальне ефективне використання катастроф, або підштовхування до них.

Н. Кляйн вважає, щоб «проводити шокову терапію в економіці, як це було в Чилі в 70-ті, у Китаї в кінці 80-х, в Росії в 90-ті і в США після 11 вересня 2001 року, суспільству необхідно пережити важку травму, яка або призупиняє функціонування демократії, або повністю її блокує. Цей ідеологічний хрестовий похід бере початок від авторитарних режимів в Південній Америці ... і до цього дня дуже комфортно співіснує поруч з тиранічним правлінням, приносячи добрі доходи» [46, с. 25-26].

Безперечним є факт, що кризи виводять людей із стану сплячки і заставляють отримати відповіді щодо основ їхнього життя. Але все таки першою реакцією є паніка, яка веде до «повернення до основи» - основи

правової ідеології сприймаються буз сумніву та стверджуються ще з більшою наполегливістю.

З цієї точки зору, існує небезпека, що триваючу кризу буде використано, як назвала Н. Кляйн, «доктрину шоку». Ключові слова Н. Кляйн: Історія сучасного вільного ринку ... написана за допомогою шоку ... Найбільш кричущі порушення прав людини в цей період, які представляються садизмом антидемократичних режимів, були на ділі вчинені або з метою свідомо залякати суспільство, або активно використовувалися, щоб підготувати ґрунт для проведення радикальних «реформ» на користь вільного ринку. Висловлені слова підприплюються прикладами з життя, головним з яких – війна в Іраку. Підсиленням американської нападу на Ірак була ідея, що після проведеної військової операції «Шок і Трепіт», країна перетвориться на ринковий рай. Народ і країна в цілому будуть настільки травмовані пережитим, що не в змозі будуть опиратися.

Використання різного роду криз і травм (економічних, військових, стихійних) спрощує процес насадження ринкової економіки, змушує людей відмовитися від старого життя, перетворивши їх в ідеологічну *tabula rasa*. В такому стані суспільство готове прийняти новий порядок після проведення насильницьких дій по усуненню існуючих перешкод [46, с. 36].

Розрад колоніальної системи та проголошення незалежності африканських країн в дійсності не означали завершення періоду експлуатації як з боку метрополій, так і з боку інших економічно розвинених держав залежних в минулому країн.

Політична складова неокolonіалізму передбачає контроль над урядом «суверенних» африканських держав та забезпечення військової присутності в стратегічно важливих регіонах. Так, «Франкс Африк», що являє собою певну кількість політичних, економічних, військових сил, були організовані у лобістській мережі. Ця військово-політична структура виникла ще в період

правління президента Шю де Голля сенатором Ж. Фокаром, який був радником по африканським справам. На думку В. Уаттари, Ж. Фокар був причетний в організації державних переворотів в Буркіна-Фасо, Габоні, Того, Камеруні, Конго, Чаді. Він був соратником і радником конголезького диктатора Мобуту Сесе Секо, який відрізнявся безмежною корупцією, вигнанням за межі країни біженців із Руанди, публічними стратами політичних опонентів. Угоди з урядами структурами в сфері оборони дозволили здійснювати контроль «суверенних» країн і створювати французькі військові бази в Кот-д'Івуарі, Габоні, Сенегалі, Чаді.

Проникнення капіталу країн-метрополій в африканські країни, пов'язано з експлуатацією природних багатств цих країн і найчастіше пов'язано з насадженням вигідних політичних режимів. Це все неокolonіалізм, регресуючий в бік явного колоніалізму.

Знаменитий американський філософ, класик лівістики та політичний теоретик Наом Хомський у своїй книзі «Створення майбутнього» («Making the Future») зазначив, що агресивна загарбницька політика неокolonіалістів втягує США і весь світ у кризу. Здійснивши глибокий аналіз цілей політичної стратегії неокolonіалістів, Н. Хомський висуває свої опозиційні погляди на політику США, зокрема, на Близькому Сході, критикує фантазії про Американську Імперію, яку планують створити неокolonіалісти, їх спроби перекроїти людство на свій лад, виходячи з тієї теорії, що США є спадкоємцями історії.

В умовах сучасних викликів російська неокolonіальна політика спрямована на обмеження суверенітету України, самостійного ведення українською державою як внутрішньої, так і зовнішньої політики, шляхом повномасштабної воєнної конфронтації, терористичних дій на території України, комплексу агресорських дій політичного, економічного, енергетичного, інформаційного характеру.

На глобальному рівні держава-агресор прагне мати монопольну сферу впливу, вирішувати важливі питання міжнародного рівня. На регіональному рівні – створити навколо себе безпечне коло, в якому буде домінувати. На національному рівні – інтереси держави-окупанта тісно пов'язані із приватними інтересами правлячої верхівки, які розглядають українські території для нарощування природного, технологічного, людського капіталу тощо.

2.2. Економічний неоколоніалізм

Неоколоніалізм – боротьба за економічний перерозподіл світу, за побудову нових економічних, політико-соціальних, воєнно-стратегічних сфер впливу. Економічний неоколоніалізм спрямований на перерозподіл національних багатств, де провідну роль відіграють фінансові інструменти з метою формування економічної політики слаборозвинутих країн, їх фінансової залежності.

Інвестування і кредитування різних колишніх колоній з метою досягнення ними відповідного економічного розвитку, сприяло виникненню в 60-х роках минулого століття системи неоколоніалізму, складовою частиною якої є економічний неоколоніалізм.

На думку К. Нкруми неоколоніалізм можна трактувати як інвестування капіталу держави метрополії до колоній з метою їх глибокої економічної та технологічної залежності, з врахуванням, що буде мати місце переважання вкладених ресурсів над темпами зростання економіки держав-колоній. Впровадження неоколоніалізму може відбуватися через застосування таких засобів, як контроль західним капіталом світового ринку, тобто вплив на формування рівня цін, розмір відсоткової ставки на міжнародні кредити та

позики Світового банку, Міжнародного валютного фонду, міжнародних фінансових організацій.

Економічний акцент неоколоніалізму виявляється у наступному:

- вільний доступ транснаціональних корпорацій до сировинних природних ресурсів;
- збереження системи нееквівалентного обміну між країнами-метрополіями і країнами-неоколоніями;
- стримування інноваційного розвитку промислової сфери країн-неоколоній;
- вільна експлуатація трудових ресурсів країн третього світу;
- контроль демографічної ситуації в країнах, що розвиваються.

Теорія залежності стала відповіддю на наслідки впровадження теорії модернізації. Її основний аспект – навмисне стримування економічно розвинутими країнами розвитку країн третього світу для забезпечення своїх власних економічних інтересів. З цією метою здійснюється акцент на сировинну орієнтацію національних економік держав-неоколоній, що проявляє себе в довгостроковій перспективі згідно гіпотези Пребіша-Зінгера. Р. Пребіш в світовій економіці відокремлював розвинені країни – індустріальні центри та країни, що розвиваються – периферії. Відповідно до гіпотези Пребіша-Зінгера, ціни на експортовану сировину в довгостроковій перспективі знижуються порівняно з цінами на імпортовану готову продукцію, що, в свою чергу, призводить ще до більшого погіршення стану країн, що розвиваються, зростання відриву від економічно розвинених країн. Це пояснюється рядом причин, основними серед яких є неоднакова геополітична ситуація економічно розвинених країн та країн «третього світу», різна еластичність попиту на сировинну продукцію та на кінцеві товари, різні умови їх виробництва. Крім того, вартість товарів, що виробляються сировинними галузями, має значно нижчу частку доданої вартості порівняно із вартістю готової продукції.

Для впливу економічно розвинутих країн на участь слаборозвинутих країн у міжнародній торгівлі використовуються різні інструменти – від прямого впливу на уряд держав стосовно укладання угод про обмеження експорту в обмін на пільгові кредити до опосередкового контролю міжнародними організаціями за виробничим та експортним напрямками діяльності країн, зменшення попиту на імпорتنі паливні та сільськогосподарські продукти з бідних країн, що негативно відображається на умови торгівлі в перспективі.

Специфіка розвитку бідних аграрних країн також створила передумови для реалізації політики неоколоніалізму. Проведення реформ в аграрній сфері на тлі лібералізації торгівлі сприяло надходженню іноземного капіталу і, водночас, посиленню контролю з боку транснаціональної корпорації, що практично охопила весь первинний сектор слаборозвинутих країн.

В умовах глобалізації сировинний аграрний сектор є найбільш вразливим експортним товаром бідних країн. Питома вага сільськогосподарської сировини у загальному обсязі товарного експорту країн периферії має негативну тенденцію до зниження, що пояснюється модернізацією та інтенсифікацією сільськогосподарського виробництва у розвинутих країнах, і таким чином - зменшенням попиту на світовому ринку.

Подібна тенденція може відбуватися щодо попиту на паливо і мінеральні ресурси, які експортуються неоколоніальними країнами. Інноваційний розвиток країн метрополій, запровадження новітньої техніки і технологій, екологізація виробництва поступово зменшують попит на вище зазначені види ресурсів.

Н. Кляйн визначає, що одним з факторів сучасної системи неоколоніальної експлуатації є втягування країн у залежність через нав'язування зовнішніх позик.

Нав'язування країнам позик та їх неефективне витрачання призводить до неможливості повернути кредити та необхідності робити повторно

позики. В умовах економічної кризи/ невизначеності щодо подальшої стратегії економічної політики країни, країна звертається до міжнародних експертів і позик, витрачання яких найчастіше виявляється неефективним. Вони можуть бути використані елітою у випадку наявності корупційної складової в економіко-політичних процесах, або наданні «своїм» банків, які фактично не підтримують національний сектор економіки. Так, МВФ свідомо демонстрував дані щодо кризисного стану економіки, хоч мав достовірну статистику [46, с. 338-340].

Фінансовий колапс 2008 р. наочно проілюстрував динаміку, описану Н. Кляйн. Гіганти Уолл-Стріт, чия необдумана і незаконна поведінка призвела до цієї кризи, стали ще більше і впливовіше, ніж до початку цієї кризи. Так, в інтерв'ю Democracy Now, Н. Кляйн відзначила, що спостерігається той же передбачуваний процес, який спостерігався в розпал будь-якої економічної кризи – екстремальний корпоративний опортунізм.

Н. Кляйн відзначає, що у відповідь на цю пандемію Д. Трамп вирішив задовольнити максимум бажань Уолл-Стріт - від скорочення і приватизації соціального забезпечення, за допомогою підриву податкових надходжень, до збагачення індустрії викопного палива, за допомогою величезної державної фінансової допомоги.

Н. Кляйн вважає, що потрібна доктрина шоку навпаки. Необхідно використовувати можливості коронавірусної кризи для змін, здійснивши виклик прагненню впливової і багатой верхівки стати ще більш впливовими і багатими за рахунок всіх інших. Так, в умовах складного економічного становища, спричиненого коронавірусною інфекцією, багато сімей втратять свої будинки, і активісти та прогресивні чиновники закликають мораторій на відбір житлових будинків банками. Н. Кляйн вважає, що можна піти набагато далі. Криза коронавіруса надає можливості для використання державної казни для зсуву економіки у бік справедливості та стабільності.

Підґрунтям цього є формування і впровадження державної інвестиційної програми створення таких робочих місць, які позитивно вплинуть на економіку країни, сприятимуть зменшенню екологічних забруднень. Для зменшення нерівності, яка зростає у періоди кризи, можна використати і державні засоби. Різні галузі вже намагаються отримати фінансову допомогу для підтримки в період коронавірусної кризи. В таких умовах законодавча ланка повинна передбачити допомогу для працівників. Наприклад, можна було б відмовити у податкових скороченнях приватним компаніям, в яких заробітна плата директорів в 50-100 разів більша, ніж у працівників. Це змусить управлінську ланку компанії підвищити заробітну плату рядовим працівникам. В середині ХХ століття, коли в США була більша нерівність ніж зараз, директора корпорацій отримували заробітну плату в 30 разів більшу порівняно з іншими працівниками. США виявилися достатньо стійкими у боротьбі з епідемією поліомеліту та отримали процвітання. Більш рівне становище сформувалося в результаті кризи Великої депресії та світової війни з фашизмом. Прогресивісти ефективно використали цю можливість, щоб змінити американське суспільство.

Після коронавірусної кризи процес відновлення сприяє перезапуску економіки на засадах нових справедливих відносин у суспільстві.

Суттєвий вплив на антиглобалістів мала книга Н. Кляйн «Ні Лого», 2001 р., в якій піддається критиці виробнича політика транснаціональних корпорацій, що викликає загострення проблеми зайнятості в розвинених країнах і появу рабських форм експлуатації у третьому світі, реклама, що руйнує національну культуру.

Н. Кляйн вказує на державні дотації для найбільших забрудників довкілля та винуватців кліматичної кризи: нафто- та газовидобувних компаній, вугільної галузі, а також на виплати для круїзних лайнерів, авіакомпаній та готелів, які пов'язані з надмірним споживанням з

масштабними викидами парникових газів. Н. Кляйн акцентує, що це досить велика проблема, оскільки вірус – не єдина криза, з якою стикається суспільство. Існує і кліматична криза, а галузі, які рятуються за наші гроші, спричиняють її.

Насьогодні постіндустріальні держави намагаються утримати країни, які розвиваються, як сировинні придатки, запровадити в них трудомікі та екологіємкі виробництва з незавершеним циклом, зберегти їх фінансову та технологічну залежність. Масове промислове виробництво надалі буде переміщуватися із економічно розвинутих країн в слаборозвинуті країни, які виступають не лише сировинними, а й індустріальними придатками. В 2007 р. відбувся поворот у розподілі праці між розвинутими і слаборозвинутими країнами. Вперше імпорт США промислових товарів із країн, що розвиваються, перевищив відповідний імпорт із розвинутих країн.

Одним із інструментів, який використовується для економічної відсталості африканських держав, називається «балканізацією», що означає штучне політичне роз'єднання територій. Колонії стали автономними державами у межах, визначених ще в період колоніальної епохи. При цьому розподілі не враховувався ані політичний, ані ресурсний, ані жодний інший чинник. Переважна кількість стран Африки виглядали як окремий регіон/область, а не як країна. Для них характерний невеликий ринок і обмежений набір ресурсів. Відсутність ринків збуту унеможлилювало нагалодження великого виробництва. Негативний вплив мали відсутність централізованого планування, налагоджених господарських зв'язків між підприємствами. Інший чинник залежності африканських країн – застосування механізму «допомога африканським країнам, що розвиваються». Ця допомога передбачала масові поставки європейських промислових товарів, або виділення грошей для оплати таких поставок. В обмін на це, африканські країни повинні були здійснювати за заниженою вартістю поставки вітчизняної сільськогосподарської продукції і мінеральних ресурсів.

Взаєморозрахунки здійснювалися у європейській валюті, що відображалося на постійному дефіциті платіжного балансу, колоніальній залежності.

Для оцінки економічного неокolonіалізму доцільно розглянути головні аспекти теорії ультраімперіалізму К. Каутського. Відповідно до теорії ультраімперіалізму, в процесі розвитку капіталізму настає певний момент, коли припиняється конкурентна боротьба капіталістичних держав щодо розподілу сфер їх впливу. Водночас, єдиний міжнародний капітал виступає базисом для запуску механізму спільної експлуатації світових ресурсів з метою досягнення поставлених стратегічних цілей [6]. В цьому аспекті неокolonіалізм виступає підґрунтям для розвитку ринкової взаємодії між світовими макроекономічними суб'єктами.

Управління країнами-метрополіями неокolonіальних країн призводить до периферійності економіки, втрати політичного суверенітету, зменшенню чисельності населення, нав'язування чужої масової культури.

В цілому, система неокolonіалізму – інволюційна система, основними ознаками якої є спрощення систем, зменшення їх різноманітностей, деградація. Процес еволюції призводить до розвитку людини і суспільства в цілому, тоді як інволюційний процес – до розпаду та знищення. Інволюційні прояви неокolonій:

- політичні рішення вимушено приймаються в інтересах метрополій;
- викачування сировинних ресурсів;
- відсутність високих технологій;
- низька якість і тривалість життя;
- споживання продуктів харчування низьких стандартів та ін.

Таким чином, одним із вагомих чинників сучасної системи неокolonіалізму є втягування країн у залежність через нав'язування зовнішніх позик.

Висновки.

Неокolonіалізм – це вид відносин, коли до прямого політичного підпорядкування приєднуються фінансово-економічні засоби, засновані на

військовій і економічній потужності. Суть механізму неокolonіалізму полягає у нерівноправних відносинах і використанні стратегічних ресурсів підкорених країн.

Політичний аспект неокolonіалізму полягає у контролі над урядами номінально суверенних держав та забезпеченні військової присутності в стратегічно важливих регіонах. Економічний неокolonіалізм спрямований на перерозподіл національних багатств, де провідну роль відіграють фінансові інструменти з метою формування економічної політики слаборозвинутих країн, їх фінансової залежності.

Н. Кляйн дослідила явище нерівноправності і виявила зв'язок між катастрофами і розквітом неокolonіалізму, коли багаті використовують такі катастрофи, щоб стати ще багатшими, прощтовхують свої радикальні прокорпоративні заходи.

Одним із вагомих чинників сучасної системи неокolonіалізму є втягування країн у залежність через нав'язування зовнішніх позик. Водночас, Н. Кляйн встановила, як системна криза може сприяти своєрідному еволюційному стрибку для суспільства, тобто має місце доктрина шоку навпаки.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НЕОКОЛООНІАЛІЗМУ

Неоколоніалізм, як геополітичне явище, виступає загрозою втрати суверенітету країн через використання механізму економічної експлуатації та перетворення їх на колонії нового типу.

Термін «неоколоніалізм» використовують для відображення різноаспектних контекстів після періоду колонізації. Неоколоніалізм базується на теорії, що економічні відносини використовуються для контролю над колишніми колоніями після досягнення ними формальної незалежності. Неоколоніалізм, в цьому випадку, виступає формою економічного імперіалізму.

Особливість неоколоніалізму як тенденції полягає у м'якому диктаті, тобто, сучасна метрополія на пряму не вказує колонії, що саме їй робити, водночас, створює умови для прихильності/нейтральності напівколоній щодо дій метрополії в різних сферах міжнародної діяльності. Для розкриття неоколоніальних сфер впливу розкриємо поняття неоколоніальної одиниці. Неоколоніальна одиниця – це деякий умовний агрегат держави, який підтримує єдине рішення, що трактується монополією для розв'язку економічних та політичних питань [6, с. 6]. Для формування неоколоніальних одиниць застосовується відмінний від класичного неоколоніалізму метод. Міжнародні відносини вважаються сучасними за умови фактичного дотримання сторонами статусу рівноправності суб'єктів. Відповідно до цього, глобальні довгострокові проблемні питання світової системи виступають середовищем для проведення колоніальної політики, спрямованої на схилення у свій бік держав щодо вирішення цих питань. Прихильність відображається вигодою від проведення обраної політики від якої виграють не тільки метрополії, а й напівколонії. Проте, існує чинник небезпеки. Статус напівколонії не повинен обмежувати права суверенної держави самостійно проводити політику; може наголошуватися, що бачення

метрополії на вирішення певного питання є близьким до її власного або більш вигідним для розв'язку кола питань. В такій системі перед державами буде виникати питання – до яких метрополій або колоній приєднатися. Для цього необхідно врахувати, насамперед, який чинник є первинним при формуванні неокolonіальних зв'язків. Підґрунтям для формування неокolonіальних одиниць є теорія відносних переваг в економічному і політичному аспектах.

Відповідно до теорії світових систем, налідки триваючого неокolonіалізму сприяють розвитку нерівних економічних відносин всередині світової системи. В теорії світових систем пропонується світову економічну систему розглядати за певною ієрархією, а саме, відокремити ядро, напівпериферійну та периферійну складові. Ядром вважаються розвинені капіталістичні країни, з достатньо високим рівнем індустріалізації. Напівпериферійні країни є менш розвинені порівняно з країнами – ядра системи, але і більш розвинені, ніж периферійні країни.

Периферійні країни знаходяться в залежності від основних країн, характеризуються низьким рівнем індустріалізації, аграрним напрямом виробництва, низьким рівнем грамотності. До даної ієрархії належать переважні більшість африканських країн, країни Південної Америки, що мають низький рівень доходу.

Трансформація колоніальної системи призвела до номінальної незалежності колоніальних країн. Для сучасної світової системи характерні ознаки економічного неокolonіалізму.

В 70-ті роки ХХ століття був розроблений світ-системний підхід, спрямований на історичний аналіз циклів, тенденцій, структурних характеристик світової системи. Найбільш поширена версія знайшла своє відображення в праці І. Валлерстайна «Сучасна світова система». Концентрація капіталу і виробництва, побудова монополій, об'єднання промислового і банківського капіталу, ескалація темпів вивозу капіталу, виникнення міжнародних монополістичних об'єднань власників капіталу, розподіл більш вагомими країнами розвинутого капіталізму територій та зон

впливу дозволило країнам-метрополіям зберегати своє економічне і політичне панування, перешкоджати розвитку номінально незалежних неоколоній.

Неоколоніалізм в умовах глобальних викликів змінився. Тенденції розвитку неоколоніалізму визначають країни-імперії, сітьові структури, які підпорядковують собі державну владу неоколонізованих країн, володіють економічними, політичними та воєнними ресурсами. Сучасний неоколоніалізм передбачає сегрегацію народів на привілейовані та непривілейовані. Реалізується імперська політика щодо пригнічення народів, формування структури політичних обмежень у застосуванні насильництва для неімперіалістичних завоювань. Реалізація трансформації колоніалізму, що відображала крах колоніальної системи, здійснювалася делікатним шляхом.

Значний внесок у розкритті сутності неоколоніалізму у сучасному світі надає філософія М. Хардта та А. Негрі, відображена в роботі «Імперія», відповідно до якої, неоколоніалізм розглядається як система глобальної влади, що перетинає політичні, економічні та культурні границі. Філософія М. Хардта, А. Негрі трактує неоколоніалізм як імперську форму організації сучасного світу, яка заснована на розподілі влади та контролі над ресурсами. Центральною ідеєю «Імперії» є поняття «мультиплікації» - процесу, за якого влада та капітал розповсюджуються по всьому світу шляхом створення мережових зв'язків та розширення своїх впливових сфер. М. Хардт пропонує нові форми організації та солідарності, що виходять за межі національних та географічних обмежень. Це відкриває шлях до створення нового політичного уявлення, що спирається на ідею глобальної громадянськості та розширення політичного участі на міжнародному рівні.

Філософія М. Хардта, А. Негрі допомагає зрозуміти сутність неоколоніалізму через призму філософських концепцій, які розкривають його глобальний характер, вплив та виклики, з якими ми стикаємося у світі сьогодення. Цей підхід спонукає до критичного аналізу та пошуку нових

шляхів протистояння неоколоніалістичній системі, пропонуючи підстави для побудови більш справедливого та рівноправного світу.

Неоколоніалізм є складовою частиною сучасної капіталістичної системи. Розвиток неоколоніалізму відбуваються в умовах гострої конфронтації двох тенденцій:

- роз'єднувальної центробіжно-нарастаючої на підставі розв'язку міжімперіалістичних суперечностей насильницьким шляхом;
- об'єднуючої центрострімкої, що сприяє відносному зладжуванню суперечностей, що виникають з економічних, політичних, військових, культурних та інших питань. Ключовими є економічні питання, оскільки кожна окрема капіталістична країна або їх об'єднання переслідують реалізацію власних інтересів, що відбувається з неперервним економічним і політичним протиборством.

Підґрунтям дезінтеграційної тенденції в системі неоколоніалізму є закон нерівномірності соціально-економічного і політичного розвитку капіталістичних країн, що виявляється у більш швидких темпах розвитку одних країн і повільних темпах розвитку інших країн. Головним аспектом цього положення є те, що розвинені капіталістичні країни намагаються підтримати і підвищити соціальний рівень населення своєї країни за рахунок трудових, сировинних та матеріальних ресурсів периферійних країн.

Існує тенденція до глобалізації світового капіталістичного господарства та обміну, що усугубляється впливом науково-технічного прогресу, експансією транснаціонального капіталу у сфері міжнародних економічних відносин.

Формування відносин між країнами-неоколоніями і країнами-неометрополіями відбувається через позбавлення неоколоній суверенітету за допомогою формальних владних відносин, що виявляються у:

- воєнному захваті;
- політичному захваті;
- економічному захваті;

- ідеологічному захваті;
- захваті, шляхом реалізації заборонених наркопотоків, озброєння та ін.

Ретроспективний аналіз показує, що одним із інструментів політики неокolonіалізму в умовах сучасних викликів є конфліктизація. Під конфліктизацією слід розуміти посилення рівня конфліктності як на індивідуальному, так і на колективному рівнях [12]. Неокolonіальною політикою передбачено впровадження штучних конфліктів і використання конфліктогенного ресурсу в економічній, політичній, соціальній сферах країн-неокolonій.

Проявом неокolonіального примусу залежних територій є військова експансія. Терміном «експансія» походить від латинського *expansion*, що означає розширення, розповсюдження. Експансія – багатогранне поняття, що відображає цілеспрямований процес, який передбачає використання внутрішніх і зовнішніх джерел для збільшення своєї сили, тобто територіальне, географічне або інше розширення, або зони впливу окремої держави, народу. Виявляється військова експансія у допомозі підвладному уряду, нав'язуванні військової допомоги і послуг із захисту, військовій присутності. Так, військова експансія присутня на африканському континенті, де застосовувалися трайбалістські зіткнення в економічних інтересах метрополії. Сировинна зона колишньої французької колонії і до цього часу знаходиться під контролем метрополії, під її впливом знаходяться Буркіна-Фасо, Того, Гвінея. Тобто, розпад колоніальних імперій, проголошення незалежності африканських держав не означає, що відбулося завершення їх експлуатації. Присутність іноземних держав на африканському континенті не тільки зберіглася, а й посилилась. Неокolonіалізм проявляється не на прямому примусу держав та позбавленні їх державного суверенітету, а на експлуатації країн, що розвиваються, економічно розвиненими країнами. Це система дискримінаційних політичних і економічних відносин, що нав'язується державам Африки, що розвиваються, з боку світових розвинених держав.

Неоколоніалізм, як особлива форма експансії розвинутих країн в країни Африки, включає сукупність специфічних методів і маніпуляцій. До них відносяться прямий підкуп політичних еліт африканських держав, розповсюдження корупції, використання трайбалістських конфліктів з метою передачі влади підконтрольованим лідерам, використання гуманітарної допомоги для маніпулювання, насадження непосильних умов кредитування.

Воєнна експансія тісно корелює з політичною експансією, яка являє собою розширення сфери впливу країн-метрополій за межі своєї території. Політика неоколоніалізму спрямована на підкорення і подальшу експлуатацію розвинутими північними країнами слаборозвинутих південних країн у процесі глобального протиріччя «глобальної Півночі» і «глобального Півдня», підґрунтям якого виступають нерівності щодо рівня розвитку і використання, як правило, економічних і фінансових засобів з метою збереження цієї нерівності. Так, Організація Американських Держав, що об'єднує 34 держави Північної і Південної Америки (крім Куби), виступає головною політичною, соціальною та юридичною силою півкулі. Для ефективного досягнення поставленої мети, організація використовує чотири напрямки – демократію, права людини, безпечність, розвиток.

Економічна експансія відбувається внаслідок підвищення ступеня залежності національної економіки держав від домінуючої з економічної, політичної або воєнної точки зору країни, загострення внутрішньополітичної, соціально-економічної ситуації, що може призвести до погіршення економічного положення країни, зниження рівня та якості життя нації, втрати національного суверенітету. Економічна експансія сприяє розширенню впливу на слаборозвинуті країни, конкурентній боротьбі з використанням митного законодавства, розвитку неімперіалістичного партнерства, що є вимушеним заходом для згладжування наслідків глобального кризису за рахунок погіршення стану економіки залежних країн.

Соціально-економічні відносини транснаціональних монополій характеризується наступними особливостями.

Зниження ролі національних держав з рівня мегасуб'єктів до рівня макро- або мезосуб'єкта з точки зору геополітичної та гео економічної діяльності. Тенденція до заміни національної держави недержавною структурою. Активна участь держави у створенні монополій. Неналежне виконання інститутом держави своїх функцій з питань антимонопольного законодавства. Монополії метрополій приховують факт політичної, фінансової, інформаційної підтримки своїх держав. Використовуючи надані державами різного роду ресурси, встановлюють контроль над джерелами ресурсів, світовими ринками, сферами вкладення капіталу, що призводить до послаблення державних апаратів периферійних країн.

За останні десятиріччя не змінився механізм стримування технічного прогресу неокolonій монополіями; змін зазнали методи, пов'язані з новітніми науковими та техніко-технологічними досягненнями.

Неокolonії отримують від неометрополій кредити, сучасне обладнання, кваліфікованих працівників. Необхідні фактори виробництва, якими неокolonії не володіють, надаються наднаціональними структурами, транснаціональними корпораціями, транснаціональними банками, що ще більше інтернаціоналізує фінансовий капітал і призводить до посилення впливу фінансової олігархії.

Відтік капіталу, підвищений тиск на національні податкові системи країн-неокolonій вимушують уряд до наступних кроків: емісії грошей, зовнішніх і внутрішніх займів, репресії за допомогою силового поліцейського насильництва або прийняти економічне погіршення стану країни. Прийняття одного з вищенаведених кроків веде в подальшому до виникнення нових викликів. Виникатимуть протиріччя між необхідністю матеріальних витрат і відсутністю ресурсів для їх існування, оскільки переважну частину фінансових потоків переправляють фінансовій олігархії.

Всі ці протиріччя призвели до трансформації неокolonіалізму до моделі, в якій всі основні рішення приймають транснаціональні корпорації і банки, у яких головні офіси знаходяться у високорозвинених країнах. Тобто,

поширення різноаспектного впливу здійснюється транснаціональними компаніями, які володіють вагомими економічними і політичними ресурсами.

Крім того, в умовах викликів сьогодення мають місце культурний і духовний аспекти неокolonіалізму, що характеризується тенденцією в розширенні сфери впливу домінуючої культури за межі державних кордонів, галузей використання об'єктів культури, в інформаційному просторі, домінуванні в кіноіндустрії транснаціональних конгломератів та ін.

Висновки.

В умовах глобальних викликів неокolonіалізм зазнав змін.

Неокolonіалізм - цілісна соціально-економічна структура, створена країнами-неокolonіями та країнами-неометрополіями, що пов'язані соціально-економічними відносинами у питаннях виробництва, розподілу, обміну та споживання економічних благ.

Тенденції розвитку неокolonіалізму визначають країни-імперії, сітьові структури, які підпорядковують собі державну владу неокolonізованих країн, володіють потужним економічним, політичним та воєнним потенціалом.

До інструментарія політики неокolonіалізму в умовах сьогодення належить конфліктизація, тобто, посилення рівня конфліктності. Неокolonіальна політика використовує штучні конфлікти та конфліктогенний ресурс в різних сферах країн-неокolonій.

ВИСНОВКИ

Сучасний неоколоніалізм - складова об'єктивного процесу глобалізації, що відображає в широкому розумінні відношення експлуатації і соціального, і економічного дисбалансу. Неоколоніалізм - складна система політичних, ідеологічних та соціальних процесів, що відбуваються на глобальному рівні, має глибоке культурно-історичне підґрунтя, пов'язане із розвитком і становленням західного суспільства.

Неоколоніалізм слід розглядати не лише як політичне та економічне панування розвинених регіонів і країн світу, а й як складний комплекс соціальної взаємодії щодо «колонії-метрополії» і навпаки. В неоколоніалізмі можна виокремити дві основні складові - політико-соціальну та економічну.

Політичний аспект неоколоніалізму полягає у контролі над урядами нібито суверенних держав та забезпеченні військової присутності в стратегічно важливих регіонах. Економічний неоколоніалізм спрямований на перерозподіл національних багатств, де провідну роль відіграють фінансові інструменти з метою формування економічної політики слаборозвинутих країн, їх фінансової залежності. Економічний акцент неоколоніалізму виявляється у вільному доступу транснаціональних корпорацій до сировинних природних ресурсів, збереженні системи нееквівалентного обміну між країнами-метрополіями і країнами-неоколоніями, стримуванні інноваційного розвитку промислової сфери країн-неоколоній, вільній експлуатації трудових ресурсів країн третього світу, контролі демографічної ситуації в країнах, що розвиваються.

Для комплексного дослідження неоколоніалізму необхідно використати систему науково обґрунтованих методів на базі єдності та взаємодоповнюваності методів наукового пізнання, визначення оптимального співвідношення між загальнонауковими і філософськими методами і

методичними підходами, оцінити стан та тенденції трансформації неокolonіалізму в умовах сучасних викликів.

Теорії неокolonіалізму спрямовані на обґрунтування необхідності збереження звільнених від колоніального панування країн в рамках світової капіталістичної системи. Відокремлюють дві групи неокolonіалізму: перша - включає спеціально розроблені для країн, що розвиваються, варіанти буржуазних і реформістських теорій загального характеру, друга - містить концепції та теорії, покликані безпосередньо захищати неокolonіалізм.

Н. Кляйн дослідила явище нерівноправності, виявила зв'язок між катастрофами і розквітом неокolonіалізму, коли багаті використовують такі катастрофи, щоб стати ще багатшими, прощтовхують свої радикальні про корпоративні заходи, поширення неокolonіалізму в умовах глобалізації. Одним із вагомих чинників сучасної системи неокolonіалізму є втягування країн у залежність через нав'язування зовнішніх позик. Н. Кляйн встановила, як системна криза може сприяти своєрідному еволюційному стрибку для суспільства, тобто має місце доктрина шоку навпаки.

В умовах глобальних викликів неокolonіалізм зазнав змін. Неокolonіалізм - цілісна соціально-економічна структура, створена сукупністю країн-неокolonій та країн-неометрополій, яких об'єднують соціально-економічні відносини у питаннях виробництва, розподілу, обміну та споживання економічних благ. Тенденції розвитку неокolonіалізму визначають країни-імперії, сітьові структури, які підпорядковують собі державну владу неокolonізованих країн, володіють потужним економічним, політичним та воєнним потенціалом.

В умовах сьогодення неокolonіалізм вирізняється багатоваріантністю прояву, а саме: нееквівалентному обміні; нав'язуванні вигідного для розвинених країн курсу в зовнішньоторгівельній політиці; створенні умов для відкритого протистояння національного і транснаціонального бізнесу; виведенні підприємств в офшорні зони; переманюванні і втечі з країни висококваліфікованих кадрів; аутсорсингу і використанні дешевої робочої

сили; вивозу доходів, що належить іноземним компаніям; втягуванні відстаючих держав у ще більшу залежність через нав'язування позик; зберіганні золотовалютних резервів в іноземних банках і в іноземній валюті; використанні авторського права і патентного права.

Конфліктизація - інструментарій політики неоколоніалізму в умовах сьогодення. Неоколоніальна політика використовує багатоваріантні штучні конфлікти та конфліктогенний ресурс в різних сферах країн-неоколоній.

Результат неоколоніалізму – це не розвиток менш розвинених країн світу, а їх експлуатація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Міждержавний збройний конфлікт на теренах України: неокolonіальний вимір. Гілея: науковий вісник. 2019. Вип. 145. № 6. Ч. 2. Філософські науки. С. 7–11.
2. Авер'янова Н. Чинники консолідації українства в постколоніальну добу. Українознавчий альманах. 2017. № 20. С. 8–12.
3. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Неокolonіальний характер мовних конфліктів в Україні. Молодий вчений. 2021. № 4 (92). С.156-161.
4. Баган О. Російський імперіалізм: джерела і цілі. Український погляд. 2020. 8 квіт. URL: <http://ukrpohliad.org/analytics/rosijskyj-imperializm-dzherela-i-tsili.html> (дата звернення: 07.03.2023).
5. Баровська А.В. Міфи щодо європейської інтеграції в офіційному дискурсі ЄС : аналіт. доп. К. : НІСД, 2013. 72 с.
6. Баула О.В., Саржан Ю.О. Неокolonіалізм як аспект глобалізації. Економічний форум. 2020. № 1. С. 3-7.
7. Булат Є. А., Дирда В. І. Правові і філософські аспекти наукових відкриттів : монографія. Дніпропетровськ : Герда, 2015. 161 с.
8. Булатов М.О. Філософський словник. Київ : Стилос, 2009. 575 с
9. Висоцька О. Є. Проблема подолання неокolonіального синдрому в Україні. Виклики постколоніалізму: філософія, релігія, освіта: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 18 – 19 травня 2017 року). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 47 с., С. 6-8.
10. Владленова І. Ідеологія як містифікація реальності. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки». 2020. № 61. С. 69-80.
11. Владленова І., Чанлун Сун. Філософсько-концептуальні підходи до визначення глобалізації. Вісник Харківського національного університету

імені В.Н.Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки». 2021. Вип. 64. С. 71-78.

12. Воропаєва Т. С. Конфліктизаційні та деконфліктизаційні процеси в Україні: соціально-філософські аспекти. Научный взгляд в будущее. Одесса: Куприенко С.В. 2018. Вип.10. Т.2. С.49–56.

13. Гілея: науковий вісник. К. : «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 145 (№ 6). Ч. 2. Філософські науки. 193 с.

14. Гломозда К. Ю. Визначення імперії як проблема сучасних імперіологічних студій. Наукові записки НаУКМА. 2013. Т. 143: Історичні науки. С. 55–63.

15. Грубінко А.В., Буглай Н.М. Кінець епохи колоніалізму як чинник європейської політики Великобританії (1940–1950-ті рр.). Український історичний журнал. 2020. № 5. С. 103-119.

16. Енциклопедія – 2023. URL: <https://uk.warbletoncouncil.org/neocolonialismo-3526> (дата звернення: 25.01.2023)

17. Константинов В.. Неокolonіалізм. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець Ю. Шаповал та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 497 с.

18. Кравченко В.Ю. Особливості приватизації політичного насилля в контексті трансформації легітимності державних інститутів. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Філософія, соціологія, політологія». 2014. Т. 22. Вип. 24.

19. Кравченко П. Глобалізаційні та антиглобалізаційні процеси в Європейському соціально-філософському дискурсі. *Філософські обрії*. 2017. № 37. С. 78–99.

20. Країни пострадянського простору: виклики модернізації: збірник наукових праць / За заг. ред. канд. іст. наук, доц.. А.Г. Бульвінського. К. : Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2016. 306 с.

21. Муляр В. І. Постколоніалізм: роздуми на актуальну тему. Виклики постколоніалізму: філософія, релігія, освіта: Матеріали III Міжнародної

науково-практичної конференції (м. Київ, 18 – 19 травня 2017 року). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 47 с., С. 20-21.

22. Немець Л.М., Кучер І.І., Кандиба Ю.І. Географічні аспекти поширення неокolonіалізму в Африці. Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіональний зб. наук. пр. Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. Вип. 7. С. 159-163

23. Павлишин М. Повернення колоніальної резигнації. Кур'єр Кривбасу. 2013. С. 341.

24. Потехін О. Глобалізація проти імперії: безпековий аспект (до постановки проблеми). Глобальна модернізація і сталий розвиток: соціальні імперативи і економічні стратегії : матер. Міжвід. наук.-теорет конф. / Відп. ред. О.Г. Білорус. К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2008. С. 56-68.

25. Практична філософія перед викликами сучасності : зб. наук. ст./редкол.: О. М. Бандурка. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2011. 286 с.

26. Приходько В. В. Основи теоретичної філософії : навч. посіб. Київ : Київ. ун-т, 2016. 142 с.

27. Розпутенко І. Третє тисячоліття – Україна і неокolonіалізм. К.: «К.І.С.», 2014. 356 с.

28. Рябчук М. Зона відчуження: українська олігархія між Сходом і Заходом. К.: Критика, 2004. 224 с.

29. Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження. Київ: К.І.С., 2011. 240 с.

30. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=12836&action=show> (дата звернення: 25.01.2023).

31. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху. К.: Ніка-Центр, 2006. С.38.

32. Схід – Захід: Іст.-культ. Зб. Вип. 15. Спец. Вид.: Проблеми історичної урбаністики/ За ред.. В. Кравченка, Г. Грінченко. Харків: ТОВ «НТМТ», 2011. 348 с.
33. Тези звітної наукової конференції філософського факультету / Відп. за випуск Л. Рижак, Н. Жигайло. Львів, 2023. Вип. 20. 298 с.
34. Томпсон Е. Після колонії. Український тиждень. 25 липня 2008 року. URL: <https://tyzhden.ua/Publication/2610> (дата звернення 15.02.2023)
35. Філософія інтеграції: Монографія / За заг. ред. В.Д.Бондаренка, Ф.Г.Ващука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 544 с.
36. Цебенко О. Форми вияву сепаратизму: теоретико-методологічний аспект. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Збірник наук. праць. 2014. Вип. 26. С. 44–51.
37. Шморгун О. Універсальні характеристики неокорпоративізму в цивілізаційному вимірі. Людина. Розум. Історія: За матеріалами філософських читань пам'яті І.В. Бойченка: зб. наук. праць «Філософські діалоги'2011». К., 2011. С. 222–237.
38. Якушик В. М. Актуальність проблематики постколоніалізму і залежного розвитку в сучасному політичному дискурсі в Україні. Виклики постколоніалізму: філософія, релігія, освіта : збірник тез учасників III міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18-19 травня 2017 року. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. С. 29-30.
39. Amin S. Imperialism and globalization. *Monthly Review*. 2001. Т. 53. №. 2. С. 6.
40. Ardant P. *Opt. Cit.* 851p.
41. Cesaire A. *Discourse sur la colonialism*. N. Y.: Monthly Review Press, 1972. 31 p.
42. Che Guevara, from a speech on the Marxist revolution at the Second Asian-African Solidarity Economic Seminar in Algiers, February 24, 1965.
43. D. Ch. Moore, Is the Post- in Postcolonial the Post- in Post-Soviet? *Toward a Global Postcolonial Critique*. *PMLA* 2001, 116(1), P. 111-128.

44. Kiser S. Financing Terror. An Analysis and Simulation to Affect Al Qaeda's Financial Infrastructures. Santa Monica: RAND, 2005, 243 p.
45. Klein Naomi. The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism. Metropolitan Books, 2007.
46. Kwame Nkrumah. Neo-Colonialism, the Last Stage of imperialism. N. Y.: International publishers, 1996. 280 p. URL: <https://www.marxists.org/subject/africa/nkrumah/neo-colonialism/ch01.htm> (last access: 03.02.2023)
47. Sartre J.H. Colonialism and neocolonialism. Psychology Press, 2001.
48. State cartel theory. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/State_cartel_theory (last access: 01.02.2023)
49. Starushenko G. The principle of national self-determination, in Soviet foreign policy. M. : Foreign Languages Publishing House, 1963.
50. The promise and reality of a citizen – engaged press / Ed. by Jack Rosenberry and Burton St. John III. N.Y.: Routledge, 2010. - P. 25-26.
51. Wallerstein I. The Modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. New York, 1974.
52. Wallerstein I. The Rise and Future Demise of World-System Analysis, (Paper delivered at 91st Annual Meeting of American Sociological Association, NY, Aug. 16, 1996). 1997. <http://fbc.binghamton.edu/>